

ПОВЕРНЕННЯ В УКРАЇНУ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ ВСЕВОЛОДА ГОЛУБНИЧОГО

Наталія Супрун
доктор екон. наук,
професор,
гол. наук. співроб.
ДУ "Інститут економіки
та прогнозування
НАН України",
м. Київ

В історії світової економічної думки небагато таких масштабних і водночас маловідомих на їхній батьківщині постатей, як *Всеволод Сергійович Голубничий*. Видатний вчений-економіст, історик, політичний та громадський діяч української діаспори, який все своє активне життя — від моменту еміграції в 1951 р. і до смерті в 1977 р. — прожив у США і при цьому був нерозривно пов'язаний з Україною, її наукою та історією. Коротке життя вченого, який не дожив навіть до свого 50-річчя, було багатим на події, наукові відкриття, духовні злети та падіння.

Народився в Україні у Харківській області (м. Богодухів). Під час Другої світової війни сім'я вимушена була покинути Батьківщину і емігрувати до Західної Європи. Вищу освіту майбутній вчений здобував в Українському вільному університеті у Мюнхені (департамент економіки і права), а після переїзду родини *Голубничих* до США у 1951 році — у Колумбійському університеті.

У США *В. Голубничий* займається науковими дослідженнями та викладацькою діяльністю. Коло наукових інтересів вченого було надзвичайно широким: філософія науки і методологія економічних досліджень, історія економіки та економічної думки, компаративний аналіз різних економічних систем тощо. За коротке життя вченого різними мовами в багатьох країнах Європи та США було опубліковано понад 500 його праць, які здобули авторові славу непересічного вченого-економіста.

Внесок *Голубничого* у розвиток світової економічної науки високо поцінований на Заході. Зокрема, відомий американський дослідник історії економічної науки України, українець за походженням *Іван-Святослав Коропецький* ставить вченого на один шабель з такими корифеями економічної думки України і світу, як *Михайло Туган-Барановський* та *Євген Слуцький*. "Лише два українських економіста, — пише автор у "Передмові" до "Selected Works of Vsevolod Holubnychy", — *Михайло Туган-Барановський* та *Євген Слуцький* внесли внесок на світовому рівні в розвиток економічної науки та економіки загалом. *Всеволод Голубничий*, з його талантом і працьовитістю, був не менш видатним ученим. Але впродовж його короткого життя, яке минуло у важких умовах політичної еміграції, творчий потенціал вченого не був повністю реалізований. Проте він є одним з найвидатніших українських економістів XX сторіччя"¹.

¹ Soviet Regional Economics: Selected Works of Vsevolod Holubnychy. Edited by Iwan S. Koropeckyj. — CIUS, University of Alberta, Edmonton, 1982. — 561 p.

В. Голубничий

Найістотнішим внеском вченого у розвиток світової економічної науки стала розробка ним теоретичних засад та методології порівняльного аналізу економічних систем. Виконана у співавторстві з А. Оксенфельдом² праця “Економічні системи в дії: США, СРСР і Франція”³ стала однією з перших у світовій економічній літературі робіт у галузі порівняльного аналізу, відтак Голубничого по праву вважають фундатором економічної компаративістики.

Голубничий заслужено вважається одним із найбільш авторитетних західних фахівців у галузі дослідження радянської економічної системи, який системно проаналізував тенденції та суперечності розвитку, що зумовили уповільнення економічного зростання СРСР і спричинили його розпад (час якого було з точністю до року передбачено вченим). Наукові праці Голубничого, присвячені дослідженню радянської економічної системи, є одними з найгрунтовніших досліджень ув цій царині, а прогнози щодо майбутнього розвитку радянської економіки стали значним внеском у теорію та методологію економічного прогнозування. Загалом, предметом наукових розвідок В. Голубничого були такі важливі економічні проблеми, як:

— розробка методології просторового економічного та компаративного аналізу, дослідження закономірностей розвитку економічних систем;

— вдосконалення методології прогнозних сценаріїв розвитку економіки, визначення можливих результатів для різних моделей зростання економіки та її окремих секторів (капітальні товари — споживчі товари; промислові — сільськогосподарські товари; інвестиції — заощадження; капітальні витрати — національний дохід);

— дослідження економічних втрат від нереалізованого потенціалу людського капіталу, що було однією з перших спроб постановки і розв'язання цієї проблеми в світовій науці;

— дослідження економічної історії України, зокрема еволюції її торговельних зв'язків від середньовіччя до середини ХХ ст. з точки зору закону порівняльних переваг.

Новаторством позначений підхід Голубничого і до трактування нерівноваги економічних систем як джерела розвитку, що збагатив теорію загального економічного розвитку та сприяв становленню теорії нерівноважного аналізу.

Життя і творчість Голубничого були підпорядковані реалізації двох ціннісних пріоритетів: віддане служіння науці і подвижницьке прагнення бути корисним Україні. Глибокий патріотизм вченого, загострений тривалою розлукою із Батьківщиною, спонукав його до роздумів над долею України, аналізу становища якої присвячено більшу частину як рукописів, так і опублікованих його робіт. Принагідно слід відзначити, що патріотизм Голубничого виявлявся і в тому, що, бездоганно володіючи кількома європейськими мовами — англійською, німецькою та французькою, вільно читаючи італійською, іспанською, сербською, хорватською, польською, чеською та словацькою, все своє життя він послуговувався переважно рідною мовою. Саме українською було написано більшість його наукових та публіцистичних праць, присвячених Україні.

Голубничий активно працював на піднесення української науки в діаспорі: був членом Української вільної академії наук (УВАН) та головним редактором економічного розділу “Енциклопедії українознавства”. Його дослідження і сьогодні вважаються одними з найкращих в царині українознавства. “По національності я українець, а по державній лояльності я — громадянин планети”, — писав Голубничий у своєму щоденнику, підкреслюючи, що бажання бути корисним для Батьківщини не може для нього витіснити прагнення залишатися об'єктивним та неупередженим дослідником.

У своїй науковій діяльності Голубничий тісно співпрацював з багатьма авторитетними науковими осередками — Інститутом вивчення історії та культури

² Оксенфельдт Альфред Річард (Oxenfeldt Alfred R., 1917-2003) — американський економіст, почесний професор економіки Колумбійського університету, автор багатьох праць у галузі економічної теорії, маркетингу і менеджменту. Співавтор Голубничого в написанні роботи: Oxenfeldt A.R., Holubnychy V. "Economic Systems in Action: The United States, The Soviet Union, and France" (1965). Автор праць: "New Firms and Free Enterprise" (1943); "Industrial Pricing and Market Practices" (1951), "The Retailing Revolution: Why and Whither" (1980).

³ Oxenfeldt Alfred R., Holubnychy Vsevolod, eds. Economic Systems in Action: the United States, the Soviet Union and France. 3ed. — New York: Holt, Rinehart and Wiston, 1965. — VII, 264 p.

СРСР (м. Мюнхен) та Інститутом вивчення Азії (м. Гамбург), Українською академією мистецтв і наук і Науковим товариством ім. Т. Шевченка (м. Нью-Йорк, США), “Клубом круглого столу” в Нью-Йорку, який він очолював впродовж десятиліття, починаючи від 1960 року.

Проте при всій своїй відданості науці *Голубничий* зовсім не був замкнутим, кабінетним вченим, він брав активну участь у суспільно-політичному житті української діаспори. Значне місце в житті *Голубничого* займала політична діяльність. Ще у Німеччині по Другій світовій війні він вступає до лав, а пізніше стає одним із лідерів Української революційно-демократичної партії (УРДП), політичним кредо якої була розбудова незалежної та демократичної української держави. Головним рушієм цього революційного перетворення УРДП вважала підготовку національно-свідомих державотворчих кадрів, що виховуються в душі опору тоталітарному ладу.

Як активний громадський діяч *Голубничий* був співробітником і пізніше редактором (до 1960 року) партійного видання “Вперед. Український робітничий часопис”, публікував у ньому багато статей, часто під різними псевдонімами: *Вс. Фелікс*, *С. Горощенко*, *Всеволод Голуб* та ін. За твердженнями сучасників “за редагування *Голубничого* протягом десяти років “Вперед” представляла найбільш ліву течію в післявоєнній українській еміграції”⁴, і вигідно вирізнялася серед видань української діаспори системністю та широтою інтелектуальної палітри, оскільки “представляла демократично-соціалістичні позиції та публікувала масу політичних, економічних та літературних статей. Часопис ніколи не переривав роботу з критичного аналізу та дослідження української історії, а також ситуації в Україні в 1940-і та 1950-і”⁵.

У своїх злободенних статтях у часописі “Вперед” *Голубничий* постає не лише публіцистом із гострим інтелектуальним поглядом, а, насамперед, професійним економістом, озброєним глибокими знаннями історико-культурного контексту, що допомагало йому визначити саме ті факти минулого, які сформували “траєкторію попереднього розвитку” нинішніх подій та сприяли адекватному розумінню майбутніх тенденцій економічного розвитку.

Нелегку працю, пов’язану з редагуванням газети “Вперед”, яку вчений виконував у важких умовах еміграції, жертвуючи своїм часом і, відповідно, можливістю критично важливого для його родини заробітку, *Голубничий* вважав своїм обов’язком перед Батьківщиною. При цьому він мав плани організувати щоквартальне видання, присвячене дослідженню суспільно-політичних проблем та культури України: “Я весь час, вже кілька років мрію про товстий кварталник на високому рівні, що був би вкладом

в українську культуру й політичну думку на довгий час”, — писав він у своєму щоденнику. Але, усвідомлюючи, що реалізація такого масштабного проекту потребувала значних інвестицій (“Гроші, прокляті гроші! Хоч би на початок, на перші числа”, — пише він у щоденнику), *Голубничий* сумнівається: “Чи можна піднятися на це в умовах еміграції?”. На жаль, цей план йому не вдалося здійснити.

Все життя *Голубничий* мріяв про те, щоб прислужитися Україні і рано чи пізно все ж таки повернутися на Батьківщину. Сьогодні видатний вчений повертається в Україну своїми творами, які знайомлять нас з непересічними науковими ідеями. Цей “довгий шлях додому” розпочався із видання “Вибраних творів”⁶, розміщення у мережі Інтернет статей, опублікованих в “Енциклопедії українознавства”, часописі “Вперед” та інших закордонних українських виданнях. Проте більшість виданих на Заході робіт вченого залишилися малодоступними, або й взагалі невідомими широкому колу читачів, у тому числі, і в Україні, а значна кількість праць так і не була опублікована.

Повернення наукової спадщини *Голубничого* в Україну відбувається через публікацію двотомника “Теорія розвитку економічних систем Всеволода Голубничого. Вибрані твори”, що виходить друком у видавництві “Наукова думка” у 2017 році. Дане видання є результатом вивчення обширного архіву *Голубничого*, що стало можливим завдяки підтримці Канадського інституту українських студій (КІУС), Альбертського університету (Канада). Це поклало початок першому в українській науці системному дослідженню наукової спадщини вченого, а подальша публікація результатів цього дослідження дозволяє розпочати процес повернення творчої спадщини *Голубничого* на Батьківщину з одночасною презентацією його наукових ідей світовій науковій громадськості.

Маємо надію, що це видання знайде відгук у всіх, хто має інтерес до вивчення національної культурної спадщини, історії України та того непростого шляху, який був пройдений українською нацією у ХХ ст., що, зрештою, сприятиме примноженню культурного капіталу нації та прогресу цивілізації загалом. Адже, як писав *В. Голубничий*, “прогрес полягає в акумуляції людського знання. Поруч з німими колесами машин, поруч з траєкторіями мю-мезонів в беватронах, поруч з ростом людського задоволення матеріальним добробутом і здоров’ям, прогрес полягає насамперед у переході мільйонів томів в бібліотеках у мільярди томів, в передачі наших знань наступним поколінням. Без наших знань не буде їхніх знань, як не було б наших машин без колеса наших предків”. ■

⁴ А. Бабенко (Іван Майстренко). Українська Революційно-демократична партія: історія, тактика, відношення до других українських партій, до міжнародного робітничого руху (неопубліковане, 5 березня 1951).

⁵ Форд Крістофер. Голубничий і голодомор.

⁶ Holubnychy V. Soviet Regional Economics: Selected Works of Vsevolod Holubnychy. Edited by Iwan S. Koropeckyj // CIUS. — University of Alberta, Edmonton, 1982.